

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ

43

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA
ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT

ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

43

Belgrade 2021

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА АРХЕОГРАФИЈУ

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ
43

Београд, 2021

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Владимир Пишталo, главни и одговорни уредник (Београд)
Проф. др Татјана Суботин-Голубовић, уредник (Београд)
Др Владан Тријић, секретар Одбора (Београд)
Проф. др Аксинија Џурова, инострани члан САНУ (Софија)
Анатолиј Турилов, инострани члан САНУ (Москва)
Радоман Станковић (Београд)
Др Јасмина Недељковић (Београд)
Доц. др Драгана Новаков (Београд)
Др Драган Пурешић (Београд)

EDITORIAL BOARD

VLADIMIR PIŠTALO, editor-in-chief (Belgrade)
TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, Ph.D. Associate Professor, editor (Belgrade)
VLADAN TRIJIĆ, Ph.D. secretary of the Board (Belgrade)
AKSINIA DŽUROVA, SASA foreign member (Sofia)
ANATOLY TURILOV, SASA foreign member (Moscow)
RADOMAN STANKOVIĆ (Belgrade)
JASMINA NEDELJKOVIĆ, Ph.D. (Belgrade)
DRAGANA NOVAKOV, Ph.D. Assistant Professor (Belgrade)
DRAGAN PUREŠIĆ, Ph.D. (Belgrade)

РЕЦЕНЗЕНТИ

Проф. др Татјана Суботин-Голубовић
Др Недељко Радосављевић, научни саветник
Др Владан Тријић, археограф саветник
Мр Душица Грбић, библиотекар саветник

REVIEWERS

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, Ph.D. Professor
NEDELJKO RADOSAVLJEVIĆ, Ph.D., Principal Research Fellow
VLADAN TRIJIĆ, Ph.D., Archeographer Advisor
DUŠICA GRBIĆ, MA, Library Advisor

Публиковање овог броја *АРХЕОГРАФСКИХ ПРИЛОГА* остварено је уз финансијску помоћ
Министарства културе и информисања Републике Србије

САДРЖАЈ/CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

<i>Таџјана Субоџин-Голубовић</i> АВЕРКИЈЕВ ПАНАГИРИК ПРЕПИСАН У ДОБРУНУ 1615. ГОДИНЕ	11
<i>Tatjana Subotin-Golubović</i> AVERKIJEV'S PANEGYRIC COPIED AT THE DOBRUN MONASTERY IN 1615.....	26
<i>Љиљана И. Пузовић</i> КЊИГЕ ЗА УПИСИВАЊЕ ЦРКВЕНИХ ПРИЛОГА ИЗ БИБЛИОТЕКЕ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЕПАРХИЈЕ БУДИМСКЕ У СЕНТАНДРЕЈИ	27
<i>Ljiljana I. Puzović</i> BOOKS FOR INSCRIBING DONORS AND DONATIONS FROM THE LIBRARY OF THE SERBIAN ORTHODOX EPARCHY OF BUDA IN SZENTENDRE.....	72
<i>Милена Марџиновић</i> ЗБОРНИК ПИСАМА МИТРОПОЛИТА ДАНИЛА, САВЕ И ВАСИЛИЈА ПЕТРОВИЋА У РУКОПИСУ ИЗ БИБЛИОТЕКЕ ЦЕТИЊСКОГ МАНАСТИРА	81
<i>Milena Martinović</i> COLLECTION OF THE LETTERS OF METROPOLITANS DANILO, SAVA AND VASILJE PETROVIĆ IN A MANUSCRIPT FROM THE LIBRARY OF THE CETINJE MONASTERY.....	91
<i>Љубодраг Обровачки</i> ПОМЕНИК СЕЛА ЂУРАКОВЦА ИЗ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 18. ВЕКА	107
<i>Ljubodrag Obrovački</i> POMENIK (BEADROLL) OF THE VILLAGE OF ĐURAKOVAC FROM THE OTHER HALF 18 TH CENTURY.....	114
<i>Владимир Радовановић</i> ПОЧЕЦИ РАДА РАДОСЛАВА ГРУЈИЋА НА ПРИКУПЉАЊУ И ОБРАДИ СТАРОГ СРПСКОГ КЊИЖНОГ НАСЛЕЂА.....	121
<i>Vladimir Radovanović</i> THE BEGINNINGS OF RADOŠLAV GRUJIĆ'S WORK ON THE COLLECTION AND TREATMENT OF EARLY SERBIAN LITERARY HERITAGE	141

ПОМЕНИК СЕЛА ЂУРАКОВЦА ИЗ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 18. ВЕКА

ЉУБОДРАГ ОБРОВАЧКИ*

Ајсџракџи. У раду је реч о рукописној књизи *Поменик села Ђураковца* код Пећи из друге половине 18. века са записом из 1762. године. Књига садржи попис мушких и женских имена становника овог села. По избору имена, њиховом пореклу и значењу рукопис наставља српску средњовековну ономастичку традицију. Књига има и занимљив историјат везан за Први светски рат.

Кључне речи: поменик, антропоними, Ђураковац, Косово и Метохија

Пре неколико година слависта Бор Калман, библитекар у пензији Сечењи библитеке у Будимпешти, послао је преко др Димитрија Стефановића из Мађарске у Београд једну стару рукописну књигу археографу Катарини Мано-Зиси с молбом да је прегледа и да с њом поступи према своме нахођењу. По Б. Калману, мајка једног његовог пријатеља му је донела ову књигу да је као стручњак погледа и процени њену вредност. Том приликом је испричала да је њен отац, као припадник окупационе аустроугарске војске у Великом рату, нашао књигу на рушевинама неке цркве у Србији и понео је са собом. Стара госпођа је пред смрт књигу поклонила Б. Калману, а овај је решио да је врати у Србију.

Рукописна књига о којој је реч у ствари је књижица дим. 10 × 7 см са 25 листова папира. На л. 7 и 20 налазе се два водена знака састављена од једнолинијских слова MF.¹ Корице чине две танке дашчице пресвучене кожом с утиснутим волутним орнаментом по ивицама и у средини корица. Хрбат књижице има два ребра. На средини постоји метална копча за отварање и затварање књиге. Примерак је добро очуван, с мањим оштећењима на корицама и мрљама од влаге и вероватно

* Љубодраг Обровачки, историчар уметности, lj.obrovacki@gmail.com

¹ Према филигранологу Р. Станковићу овакви типови једнолинијских слова срећу се у албумима водених знакова код В. Декера и В. Николајева: Decker 1982, 177–178, 204; Nikolaev 1954, сл. 487, 526, 568.

неке просуте течности по ивицама листова. Приликом препrevезивања на унутрашње стране обе корице постављена је хартија, а са сваке стране је додат још по један лист. Књижица је вероватно накнадно стављена у заштитну картонску кутију у којој се данас налази.

У књижици постоје два записа. Први од њих је аутентичан и односи се на место и време настанка књиге, а другим, из каснијег времена, потврђује се њена провенијенција из јужних крајева наше земље и важан је за историјат примерка. О овом другом запису биће речи на крају нашег прилога.

На унутрашњој страни предње корице на којој је постављен нови папир залепљен је приликом преповезивања део оригиналног листа с брзописним записом писаним црним мастилом, који гласи:

Сїа Поменник[ъ] є
 Живка Кова[ча?]
 ѿ село Ъзраковце
 писа се в лѣто
 1776: Мѣня є² (сл. 1)

Већ из самог записа се види да је књижица по саставу поменик и да је била својина Живка Кова[ча?], могуће Живка Ковача, највероватније месног свештеника. Поред Живка, уочава се рукопис још најмање једног лица. Надаље, у запису је забележено место настанка *Поменика* и година с датумом писања записа, 5. мај 1762. године.

Поменуто село у запису, Ђураковац, сасвим извесно јесте село Ђураковац у Метохији, српско насеље познато још у средњем веку, смештено у Пећком подгору, 20 км источно од Пећи, на путу Пећ – Косовска Митровица. С нешто мање извесности, ипак скоро неупитно, може се идентификовати и од налазача споменута „нека црква” на чијим је „рушевинама” књига пронађена. То би једино могла бити месна Црква Светог Николе у Ђураковцу. Према историјским изворима, у овом селу су биле чак три цркве од којих су две – Свети Врачи и црква непознатог патрона, не зна се из кога времена – још пре 18. века биле у рушевинама, док је трећа, Црква Светог Николе на гробљу у Ђураковцу, данас такође порушена, у време писања ове књиге била активна

² Испод године и датума неко је касније оловком дописао латиницом: 1762 мај 5.

месна црква.³ Све донедавно, на фрескама зидова Цркве Св. Николе је стајало неколико угребаних натписа о посетама високих црквених и других личности овом храму током 18. века, међу којима је била забележена и посета призренског митрополита(?) владике Теодосија из 1763, само годину дана од настанка записа у нашем *Поменику*. Том приликом, на источном зиду припрате поп Георгије је записао: *Зде приде Г(о)с(по)дин владика Теодосије въ свое отчаств(в)о на 1763г.*⁴

Нема података да је од тога времена црква у Ђураковцу била рушена или обнављана, тако да, ако је у питању иста црква, војник, „налазач” *Поменика* свакако није могао да узме књижицу с њених рушевина, већ једино да је због згодног цепног формата однесе (присвоји) из привремено напуштене цркве у околностима када су мештани, због ратних дејстава крајем 1915. године, одлазили из својих кућа у збогове. Црква је на срећу била поштеђена разарања током Великог рата, као и у Другом светском рату, али није претрајала и варварско тромесечно НАТО бомбардовање Србије 1999, када је оштећена. Јуна или јула месеца те 1999. године косовски Албанци су је минирали и срушили до темеља, а парохијски дом похарали и спалили. Све српске куће из Ђураковца и околних села су тада опљачкане, попаљене и срушене, и сви Срби протерани.⁵

Сачувани *Поменик села Ђураковца* са записом из 1762. године садржи имена житеља овог села у Метохији. Имена се налазе на унутрашњој страни предње корице и на непагинираним странама 3 и 3', 4 и 4', 5, 6, 7, 30, 31 и 31' и 32. Остале странице су празне. Транскрибовани и уазбучени списак обухвата следећа прочитана мушка и женска имена дата у номинативу:

Мушка имена	Женска имена	
Андрија	Анђелија	Мирка
Гмитар	Божана	Неда
Ђорђе	Боја	Николета
Живко	Вука	Перка

³ О Ђураковцу у прошлости и у новије доба в.: Ивановић 1987, 443–444; исти, 2013, 226. За историјат Цркве Св. Николе у Ђураковцу в.: Зиројевић 1999, 39; Шупут 1991, 77.

⁴ Петковић 1925, 30.

⁵ Ивановић 2013, 228.

Илија	Вучица	Перуника
Јанићије	Гиздава	Петра
Јанко	Госпава	Петруша
Маринко	Гроздена	Рада
Марко	Достана	Радојка
Милосав	Јабланка	Ружица
Михајло	Јана	Смиљана
Никола	Јела	Стана
Павле	Јована	Станица
Петар	Марија	Станојка
Радоје	Марта	Стојана
Рајич	Милојка	
Степан		
Тома		

У Поменику је уписано 19 мушких и 32 женска имена, укупно је унесено 51 посебно лично име, један патроним (?), породично име, уједно занимање (ковач?) и један топоним (Ђураковац). Сва имена Мирјана нису писана истом руком, поједина од њих су једва читљива, а два су сасвим нечитљива (сл. 2). Нека имена су чешћа од других: од мушких, Никола и Ђорђе се помињу два пута, Живко се јавља чак три пута, а од женских Јана је записана три пута, док су Вука, Јована, Ружица, Стана и Стојана унесене по два пута. Укупно су забележена 62 лица, 23 мушка и 39 женских, заједно с именима која су уписана више пута и с два непрочитана, по једно мушко и женско. Од тог броја се само за две особе, и то једну мушку и женску, Петра и Николету, наговештава да су упокојене („усваше”). Мушка имена су од женских одвојена или линијом или испред женских имена, што је неуобичајено у поменицима, стоји „лик женски” (сл. 3). Занимљиво је и да је женских имена уписано скоро двоструко више од мушких.

На основу бројних историјских извора, међу којима су српске средњовековне повеље, поменици и турски пописи (дефтери) најзначајнији,⁶ може се приметити да предложак из Ђураковца у сажетом

⁶ Почев од полихистора Стојана Новаковића, зачетника српске ономастике последњих деценија 19. века, овом врстом извора бавиле су се генерације српских научника разних профила. Њиховом заслугом откривене су многе непознанице из дуге и богате прошлости нашег народа. У сазвежђу узорних личности и дела

обиму наставља традицију старих српских именослова. Тако су се у избору имена одржала она позната још од времена Немањића (нпр. Андрија, Гмитар, Степан), поред прихваћених хришћанских (Петар, Павле, Марија, Марта) и посрбљених календарских (Ђорђе, Михајло) или оних чисто лаичких народних (Гиздава, Маринко), међу којима нека своје порекло вуку још из старословенске баштине (Милосав, Милојка, Радоје). Недостају само владарска и монашка имена, што би могло да буде обележје сеоске средине. Из нашег узорка се види да су имена уобичајено имала у већем или мањем виду заштитни карактер, што потврђује и најфреквентније мушко име у поменику – Живко. Запажа се и појава већег броја женских имена, која су у старијим списима била ретко бележена, у млађим из турског времена су чешћа, док су у нашем примеру претежна. Поред богоносних (Анђелија, Божана) и оних изведених од мушких (Јована, Петра, Перка, Стојана), овде се срећу за женска лична имена карактеристични антропоници од миља (Боја, Ружица, Милојка) или они бирани из непосредног природног окружења дрвећа (Јела, Јабланка), биљног (Перуника, Смиљана, Гроздана) и животињског света (Вука, Вучица), који такође имају апотропејско обележје. Порекло и метафоричност појединих властитих имена није тачно утврђена. Међу таквима, учестало загонетно име је Јана, које се помиње три пута. Различита изворност и значење личних имена надилази локално порекло и вредност овог рукописа и отвара могућности за даља истраживања ономастичких и других специфичности једне од исходишних области наше културне прошлости.

Поменик села Ђураковца је по обиму мали али важан историјски документ о томе да, и поред две велике сеобе Срба из ових крајева, 1690. и 1737. године, те посебно скоро трајног егзодуса из већих насеља и масовне исламизације и албанизације целог Косова и Метохије, овај простор у 18. веку још увек није био од стране нашег народа етнички испражњен. Мада у тешким условима националног и верског опстанка, српско становништво је, нарочито у руралним срединама, чувало и кроз векове преносило своја традиционална идентитетска етничка обележја. Многа од њих, у првом реду то су лична имена, због

српске филолошке и књижевноисторијске науке неизоставно је име лингвистике Милице Грковић и њени радови на пољу издавања старих српских споменика и свестраног проучавања српског језичког блага, посебно личних имена, од средњег века до савременог доба.

своје лепоте и симболике не само да су се вековима одржала, већ су се и широко ревитализовала до најновијег доба.

С рукописом *Поменика* може се довести у везу још једна историјска занимљивост. Некако скривена и празним страницама одвојена од осталог садржаја, на левој страни предзадњег докоричног листа исписано је читко оловком на мађарском језику:

Ribarici Kolostor
916 IV/16 a`n

Појам Ribarici из овог записа свакако се односи на село Рибариће (или Рибарићи) на реци Ибру у Рашкој области (Санџаку) код Тутина, а реч Kolostor на мађарском је синонимни назив за манастир на српском језику. У окружју села Рибариће смештен је древни манастир Црна Река, те се основано може претпоставити да се ова топографска белешка односи баш на тај манастир, ако у њему самом није и учињена. Утолико пре што је у близини села била касарна аустроугарске војске, чија је нека јединица чак могла бити смештена у новоподигнутом конаку самог манастира.⁷ У сваком случају, *Поменик* се у својој ратној епизоди, започетој у Ђураковцу крајем новембра 1915. године, нашао 16. априла 1916. године у близини ове познате монашке испоснице. Судећи по дуктусу записа који упућује на образованијег окупаторског војника или официра мађарског порекла, о писцу ове белешке не знамо више ништа осим напред поменутог и тога да се из рата вратио жив с овом књижицом у свом копорану. Захваљујући тој околности, једно од непосредних сведочанстава о српском постојању на Косову и Метохији у доба Османског царства претрајало је ратни вихор и сачувало се до наших дана.

Дана 15. новембра 2021. године *Поменик* је предат Народној библиотеци Србије и у рукописној збирци Археографског одељења заведен је под сигнатуром Рс 779.

⁷ За то је било услова јер је управо у новом конаку подигнутом поткрај 19. века радила на почетку 20. века прва српска основна школа с интернатом у Ибарском (Старом) Колашину.

ЛИТЕРАТУРА

Decker 1982: V. V. Decker, *Dejini ručneje výroby papiera na Slovensku*, Matica slovenska 1962, 177–178, 204, сл. 774, 793 и сл. 1088 из 1759/1794.

Зиројевић 1999: О. Зиројевић, *Ђурко*, у: Поседи манастира у Скадарском санџаку, Нови Пазар 1999, 39.

Ивановић 1987: М. Ивановић, *Ђураковац (Исџок)*, у: Задужбине Косова. Споменици и знамења српског народа, Призрен–Београд–Љубљана, 1987, 443–444.

Ивановић 2013: М. Ивановић, *Ђураковац*, у: Метохија, Нови Сад, Београд, 203, 226, 228.

Nikolaev 1954: W. Nikolaev, *Watermarks of the ottoman medieval documents in Bulgarian libraries I*, Sofia 1954, сл. 487 из 1758, сл. 526 из 1770. и сл. 568 из 1772/73.

Петковић 1925: Вл. Петковић, *Наџџиси и заџиси у сџарим срџским црквама*, Стариџар, треџа серија, кџига друга (за 1923), Београд 1925, 30.

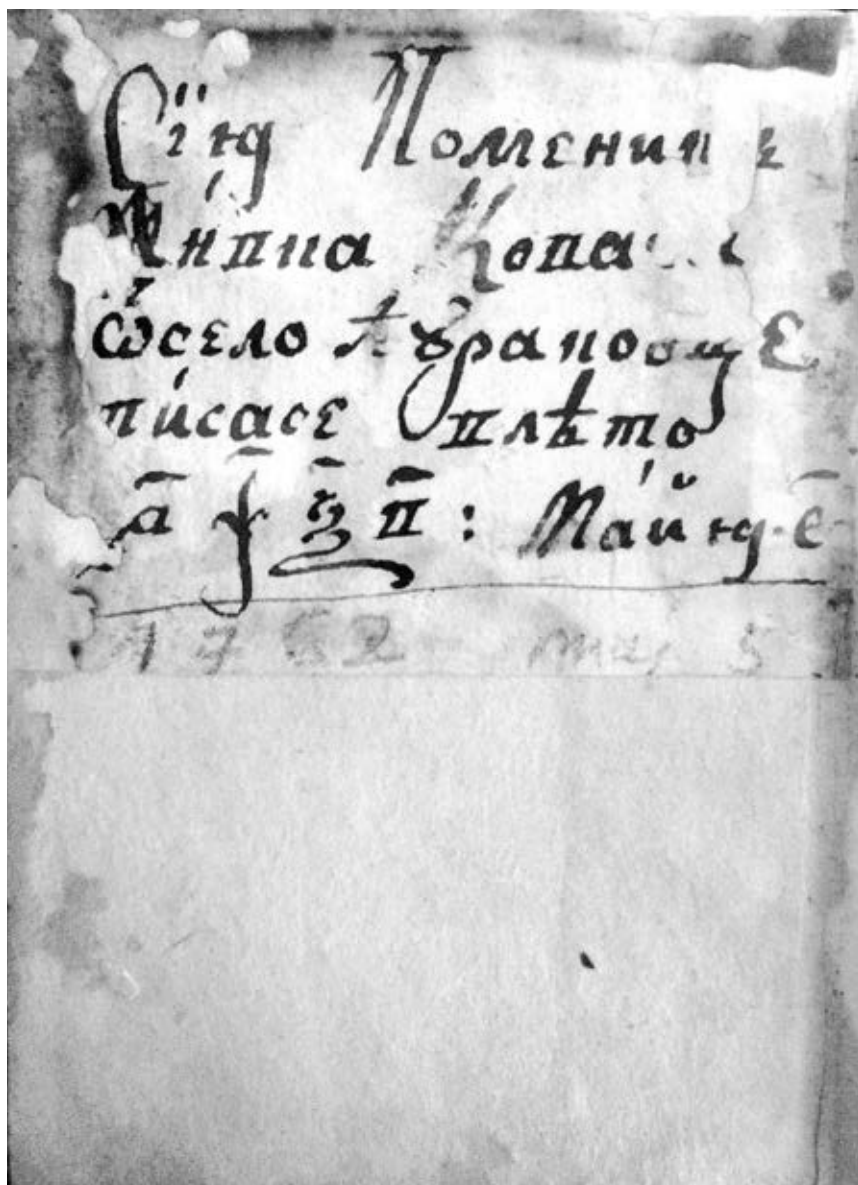
Шупут 1991: М. Шупут, *Ђураковац, црква Св. Николе*, у: Споменици српског црквеног градитељства XVI–XVII век, Београд 1991, 77.

POMENIK (BEADROLL) OF THE VILLAGE OF ĐURAKOVAC
FROM THE OTHER HALF 18TH CENTURY

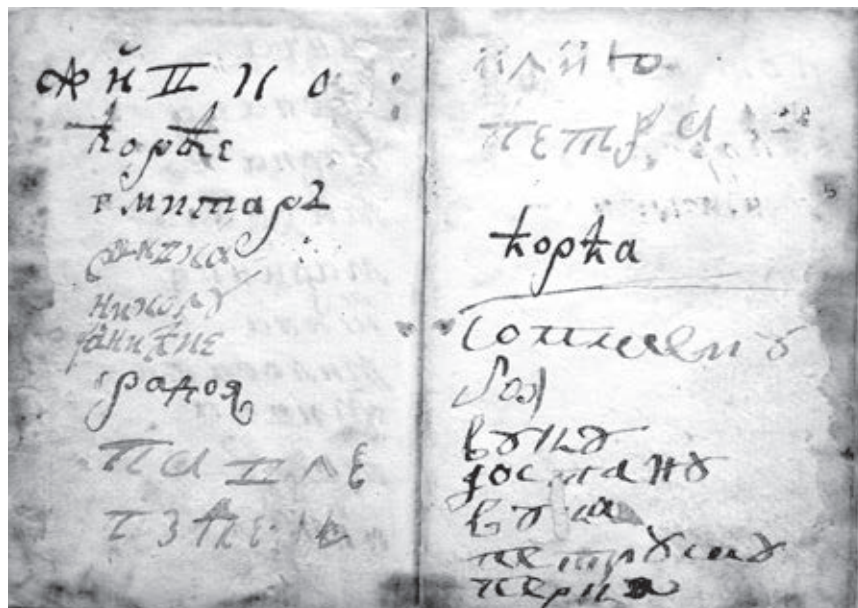
LJUBODRAG OBROVAČKI

The paper discusses the manuscript of the *Pomenik (Beadroll)* of the village of Đurakovc near the city Peć from the second half of the 18th century with a record dated from 1762. The book contains a list of men's and women's names of the inhabitants of this village. When choosing names, their origin and meaning manuscript continues Serbian medieval onomastics tradition. The book also has an interesting history related to the First world war.

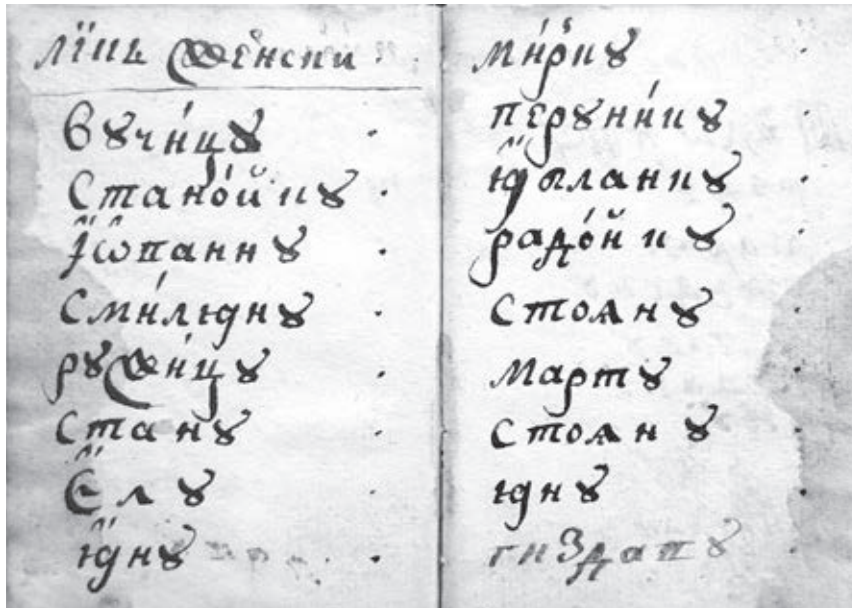
Keywords: Pomenik (Beadroll), anthrponyms, Đurakovac, Kosovo and Metohija

Сл. 1 Поменик села Ђураковца, запис на унутрашњој страни предњих корица

Сл. 2 Поменик села Ђураковца

Сл. 3 Поменик села Ђураковца

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ

Зборник радова Одељења за археологију

Народне библиотеке Србије

ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

Review of the ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

ИЗДАВАЧ

Народна библиотека Србије

PUBLISHER

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА

Драгана Перуничић

PROOFREADER

DRAGANA PERUNIČIĆ

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Мирослав Лазич

PUBLISHING EDITOR

MIROSLAV LAZIĆ

ШТАМПА

RETRO PRINT, БЕОГРАД

PRINTED BY

RETRO PRINT, BELGRADE

ТИРАЖ

300 примерака

CIRCULATION

300

Публикације за размену и рукописе за штампу
слати на адресу:

Народна библиотека Србије

Одељење за археологију

(за Археографске прилоге)

Скерлићева 1, 11000 Београд

e-mail: vladan.trijic@nb.rs

Please, send original texts and/or publications
intended for exchange to the following address:

Narodna biblioteka Srbije

Odeljenje za arheografiju

(za Arheografske priloge)

Skerlicева 1, 11000 Beograd

e-mail: vladan.trijic@nb.rs

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

09(497.11)

АРХЕОГРАФСКИ прилози : зборник радова Одељења за
археологију Народне библиотеке Србије = Archeographical papers
: review of the Archeographical Department National Library of Serbia
/ главни и одговорни уредник Владимир Пишало. - 1979, бр. 1- . -
Београд : Народна библиотека Србије, 1979- (Београд : Retro print).
- 23 cm

Годишње. - Друго издање на другом медијуму: Археографски прилози
(Online) = ISSN 1452-2233
ISSN 0351-2819 = Археографски прилози (Штампано изд.)
COBISS.SR-ID 15982082

YU ISSN 0351-2819
UDK 091